

KİTAP TANITIMI VE ÖNERİLER

ELİAÇIK, R. İhsan, MÜLK YAZILARI, İnşa Yayınları, İstanbul, 2011, 396 s.

Arş.Gör. İbrahim TEKİNER*

Bu çalışma, yazar-müfessir R. İhsan Eliaçık'ın ocak/2011'de yayınlanmış olan Mülk Yazıları adlı eserin değerlendirmesidir. Eser, 'mülk' kavramını ele aldığından dolayı iktisadi bir nitelik taşımakla birlikte, bu kavramı İslami temeller üzerinden ele aldığından dolayı da dini bir eser olma niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada, kitabın tanıtılmasının yanında müdafaa ettiği düşüncelerin ve çıkardığı sonuçların bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Eser, İslam'ın ekonomiye bakışı konusunda eksikliği şiddetle hissedilen fakat yeterli olgunlukta ortaya çıkmayan bir tartışma olmasından dolayı büyük önem taşımaktadır. Yazar alışageldiğimiz dini anlayışı 'şok edici' argümanlarla eleştirmekte ve şaşırtıcı derecede iddialı yeni çıkarımlar öne sürmektedir. Bu çıkarımlarını da çoğunlukla Kur'an'dan ayetlere dayandırmaktadır. Kitabın ana mesajı, Kur'an'ın mesajının peygamber efendimizin vefatından hemen sonra değiştirildiğini, mesajın asıl vurgulandığı yerlerinin hem ikinci plana atıldığını hem de ihlal edildiğini, Kur'an'da daha az üzerinde durulan kısımların ise devamlı olarak önemi artacak şekilde ön plana çıkarıldığını ve İslam fihhının, kültürünün, sosyal yapısının, hukuk sisteminin bu kısım üzerine inşaa edildiğini savunmaktadır. Eser, Kur'an'da indiriliş sırasına ve tekrarlanma sayısına göre bakıldığında, esas önemli meselenin Mülk ilişkileri, sosyal adalet ve eşitlik olduğunu; namaz, oruç vb. ibadetlerin hem sıralama olarak hem de tekrar sayısı baz alındığında daha az önemli olduğunu savunmaktadır.

Öncelikle kitapda öne sürülen fikirler, iddialar sadeleştirilmiş önermeler şeklinde sunulacaktır. Daha sonra bu önermelerin, yazar tarafından, hangi argümanlara dayandırıldığı ortaya konacaktır. Son olarak da bu konu hakkındaki değerlendirmelerimiz sunulacaktır. Bu değerlendirme yapılırken mümkün olduğunca iktisat biliminin sınırlarının dışına çıkılmamaya çalışılacaktır.

Birinci iddia; servet biriktirmek ve zenginleşmek İslam dininin ve Kur'an'ın taşıdığı mesajın ruhuna aykırıdır . Eser boyunca, gizli ya da açık, en belirgin olarak ortaya çıkan mesaj, Kur'an'ın temel felsefesinin, almak değil vermek olduğu, üstünlük değil eşitlik olduğu mesajıdır.

---

* Bülent Ecevit Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü Doktora Öğrencisi. İrtibat: ibrahimtekiner@gmail.com, Tel: 0-372-257-4010 (1720).

Yazarın ‘mülk’ biriktirmenin, paylaşmamanın Kur’an’a göre yasak olduğundan emin olduğu söylenebilir. Ona göre, İslam’ın temel meselelerinin başında, iktisadi bir nesne de olan ‘mülk’(servet) meselesi gelmektedir. Peygamber efendimizin vefatından hemen sonra İslam dininin odak noktasının değiştiğini ve mülk meselesinin yerinin giderek önemsizleştiği savunulmaktadır. Bundan sonra İslam dini bir takım ritüel ve seremonilerle belirlenmiş bir çerçeveye hapsolarak sıradan bir din haline geldiği belirtilmektedir.

Yazar bu durumu “*İslam’ın özgün içeriğinin boşaltılması, dinler dünyasına getirdiği reformun de-reforma uğraması; tapınaklarda minarelerde, ezanlarda, mezarlarda, ritüellerde yaşıyor görünmesine rağmen gerçekte kütür kütür yıkılışı*” şeklinde betimlemektedir (s. 25). Buna göre İslam’ın ilk ve esas mesajı ‘Lehu’l-mülk’tür (s.26). Yazar burada, hem mülksüzlüğün hem de mülk yığıcılığın ikisinin de sorunlu olduğunu söyleyerek bir orta yol olduğu imasında bulunsa da, mülksüzlüğün getirdiği sorunların üzerinde, mülk sahibi olmanın getirdiği sorunlar üzerinde durduğu kadar durmamaktadır. Mülksüzlük ile ilgili kısım, belirli ihtiyaçların giderileceği kadar mülk sahibi olmanın bir sakıncasının olmadığını belirtilerek geçirildikten sonra, eser boyunca servet biriktirmenin, servet sahibi olmanın sakıncalı olduğu fikri işlenmeye devam edilmektedir. Yazar belli bir ölçü verse de (ev, araba, giysi ve bir yıllık erzak) her insanın ihtiyacının eşit olup olmadığı ile ilgili bir açıklama yapmamaktadır. Mülkün Allah’a ait olduğu gerçeğini, tasavvuftaki “*bir lokma, bir hurka*” ilkesine dayanarak, insanların gösterişten uzak, oldukça sade ve temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde tüketim yapılmasını tavsiye etmektedir (s.18).

Bu noktada da yazarın düşüncelerinin sorgulanmaya ihtiyaç olduğu açıktır. İslam dininde, sadece ekonomik değil, her alanda adaletin gözetilmesi gerektiği ilkesinin, çok temel ve vazgeçilmez bir ilke olduğuna kuşku yoktur. Fakat Allah (c.c.) bizzat ayetlerinde, mü’minlere, cennette sınırsız bir tüketim vadetmektedir. Bu vaat yüce Allah’ın mülkünün sınırsız olduğunu vurgulu bir şekilde hatırlatmaktadır. Bu sonsuzluğun bilincinde olmak bile, Allah’ın gücünün sonsuzluğunu kabul etme anlamında, zorunludur. O halde bu dünyada, Allah’ın bize çizdiği koşulları ihlal etmeden, Allah’ın bize sunduğu sonsuz nimetleri, adaletle tüketmenin ne gibi bir sakıncası olabilir? Allah bizi O’na kulluk etmemiz için yarattığını belirtmektedir, ve ödül olarak bize nimetler sunmaktadır. Bunları reddetmek O’na karşı, en hafif deyimle, kabalıktır. Yazar daha az tüketmenin erdemli olduğu imasından bulunsa da, esas olarak açıkça verdiği mesaj eşitsiz tüketimdir. Ancak Allah’ın uygun gördüğü şekilde zekat, sadaka vb. İslami kurumlara uygun şekilde paylaşımlar yapıldıktan sonra, bir insanın mülk edinmesi ve bunu tüketmesi İslami olarak yanlış değildir. Çünkü Allah (c.c.) mülkü dilediğine verdiğini belirtmiştir zaten. Yüce Allah Al-i İmran süresi 26. Ayette şöyle buyurmaktadır; **De ki: “Ey mülkün sahibi Allah’ım! Sen mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden de onu çeker alırsın, ve dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin.**

Hayır senin elindedir. Muhakkak ki, sen her şeye kadirsin". Yine Bakara suresi 247. ayette "Allah mülkü dilediğine verir" ifadesi geçmektedir. İstese herkese eşit miktarda mülk verebilecek güçte olduğuna şüphe yoktur. Günümüzde mülk'ün temel kaynağı akıl-bilgidir ve her insan eşit düzeyde akıllı yaratılmamıştır. Tüketmeye yönelik korkunun İslam dünyasının içinde bulunduğu buhranın nedenlerinden biri olup olmadığı, İslam alimleri ve sosyal bilimcileri tarafından araştırılmaya değer bir sorundur. Yazar eşitlikçilik ve tüketim-gösteriş karşıtlığının süslü hikayelerle bezeli romantizmi üzerinden, İslam dininin tahrif edildiğini ve bu tahrif edilmiş dine karşı "**Allah'ın dininin**" ortaya çıkarılması gerektiğini söylemektedir.

Kabul etmek gerekir ki bin beş yüz yıllık süre içinde, özellikle halkın inandığı "İslam"ın içine, İslami olamayan öğelerin yerleştiği bir gerçektir. Fakat İslam'ın bu hurafelerden arındırılmasının sadece mülk karşıtlığı üzerinden olmayacağı açıktır.

Yazar eserin "İslam'ı Yıkan üç Şey (3M)" adlı bölümünde, yıkıcılardan birinin mülk ve mülk biriktirme hırsı olduğunu savunmaktadır.

Yazar Bakara suresinde Allah'ın insanlara buzağıya tapmamaları yönündeki buyruğunu, "**doğal çevrede var olan nimetlerle yetinmek ve para şehveti ve güç ihtirası içerisinde olmamak gerektiği**" şeklinde yorumlamaktadır (s.37). Kur'an'ın 23. sureye (Mü'minun) kadar putlardan hiç bahsetmediğini belirterek, bunu İslam'ın mesajlarının iktisadi ve sosyal hayata yönelik olduğu iddiasına dayanak yapmaktadır (s.38). Yine "Para Tanrısı Mamon" bölümünde servet biriktirmenin sakıncaları şöyle anlatılmaktadır; **Keza para, altın, güç, kudret ve zenginlik hırsını ifade eden "menn" kelimesi, daha dördüncü surede (Müddesir: 6) Hz. Peygamber ile ilgili de kullanılır: 'Servet yığma hayallerine kapılma.' (Ve la temnun testeksir). Yani "menn" talebinde bulunma, böyle bir ihtirasın içinde olma, çoğalma, biriktirme, yığma (tekâsür) beklentisi içinde peygamberlik (din söylemi) yasaktır!'. "Bir taraftan peygamberine "menn" talebinde bulunmayı yasaklıyor, diğer taraftan menn muhterislerini yani mamon'a tapanları şiddetle eleştiriyor: 'Bana bırak doğarken yapayalnız olan o adamı... Zenginliğine zenginlik kattığım, etrafında dolanıp duran oğullar/adamları ile önüne alabildiğine geniş imkânlar serdiğim o adamı... Hala gözü doymuyor; ihtirasla verdiğim-den daha fazlasını istiyor... Onu dimdik bir yokuşa süreceğim!'** (Müddesir: 11-15).

Servet edinme hevesi puta tapma ile eş kabul edilmektedir. Para hırsının, mülk tapıcılığının hem bu dünya için hem de ahiret için insanlara felaket getireceğini belirttikten sonra yazar, ideal insan tipinin nasıl olması gerektiğini Nahl süresinden bir ayetle (15/79) açıklamaktadır : **Verdiğimiz güzel rızıkları gizli açık infak eden, adaleti emreden ve doğru yolda yürüyen biri...** Yazar buradan hareketle ideal davranışın mülk'ün Allah'ın olduğunun bilincinde olmak, O'ndan geldiğini bilmek ve kıtlıkta ya da bollukta paylaşımcı olmak olduğunu söylemektedir. Özel mülkiyet

hakkını savunan liberal ekonomiyi reddeden çok sayıda ayet olduğu savunulmaktadır (s.53). Buna paralel olacak şekilde, peygamber efendimizin vefatından hemen sonra dinden döneme hareketlerinin başladığı savunulmaktadır. Yazara göre bunun nedeni İslam'ın özü olan eşitlik ve paylaşımdan rahatsız olunmasıdır. Yazar Kur'an'ın ilk surelerinin mülkle alakalı olduğunu, çoğunlukla Allah'ın 'Rabb' sıfatının öne çıktığını ve 'Rabb'in iktisadi içeriği olan bir kavram olduğunu savunmaktadır. **“Rabb, besleyen, büyüten, doyuran, ekmek, su, yiyecek, içecek veren demektir”** (s.67). Kur'an'ın öncelikli meselesinin mal yığına (kenz) ve mülk biriktirme olduğunu göstermek için bir çok ayete başvurulmaktadır (s.68). Öyle ki Allah'a şirk koşmayı servet biriktirmekle, Allah'tan yana olmayı ise vermek ve bölüşmekle eş tutmaktadır (s.69). Peygamber efendimizin mal biriktirmemesinin nedeninin **“Kur'an'da daha ilk Müddesir süresinde böyle bir talimat”** almış olması olduğunu savunmaktadır. Böylece Allah (C.C.) peygamber üzerinden tüm insanlığa bu mesajı göndermiş olmaktadır (s.113). Biriktirmek, çoğaltmak ve zenginlik yarışına girmek Kur'an'da geçen tekasür kavramıyla eş anlamlı tutulmaktadır ve Tekasür suresine dayanılarak “kapitalist yarışın” Kur'an'a aykırı olduğu iddiasında bulunmaktadır (s.174). Tekasür suresinin taşıdığı mesajın kar ve servet biriktirme hırısından vaz geçirmeye yönelik olduğu ve sahip olunan servetin paylaşılmadıkça, yoksula yardım edilmedikçe kıymetinin olmayacağı ifade edilmektedir.

Eserin en göze çarpan iddialarından biri de, günümüz liberal-kapitalist ekonomik düzenin İslam öncesi Arap yarım adasındaki, cahiliye dönemi olarak adlandırılan, dönemdeki sosyal düzenle neredeyse aynı olduğudur. Ayrıca Kur'an'ın en sert ve en önemli emirlerinin bu düzenin bitirilmesi yönündeki emirleri olduğu fikri ile birleştirilince, İslam'ın kapitalizme karşı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (s.191). Yazar Adem'in İki Oğlu kıssasında kötüyü temsil eden Kabil'in kötülüğünün mülk hırsı olduğunu ifade etmektedir (261). Cehenneme gidecek insanların namaz, oruç gibi 'ritüelleri' yerine getirmeyen insanlardan değil, iktidar ve mülk hırsına kapılı insanlardan müteşekkil olduğu belirtilmektedir.

Yazarın yorumuna göre İslam'ın düşman olarak gördüğü kapitalizme çare ve panzehir yine Kur'an'ın Tekasür ve Maun surelerinde formüle edilmektedir (s.302): **Bencillik ve mülk düşkünlüğüne kapılmamak, paylaşmak, vermek ve yardım etmek... Fakat burada kastedilen yardımlar dilenciye verilen sadaka gibi isteğe bağlı küçük yardımlar değil, yaptırımı olan ve sosyal eşitlik politikaları çıkarılabilen kurumsallaşmış yardımlardır.**

Yazar Hadid suresi 20-24 ayetlerine dayanarak Kur'an'ın, Ali Şeriatî'nin deyişiyle, Devrimci Zahitliği, mülk ve iktidar hastalığına çare olarak insanlara sunduğunu belirtmektedir (s.394). Fakat **“Zühd, tespih çekmekle, zikir yapmakla, abdestsiz gezmemekle, sarıkla, cüppeyle, türbanla, kandil geceleriyle, gül yağıyla, hacılara su dağıtmakla, Kâbe'nin örtüsünü değiştirmekle, kırk kez hacca gitmekle ilgili bir şey**

değil. Mülk (iktidar ve mal) ile kurduğun ontolojik ilişkiyle ilgili”
(s.395).

Servet biriktirmek, mülk edinmek ve zenginleşmenin, Eliaçık’a göre İslam’ın temel ilkelerine aykırı olduğuyla ilgili yukarıda verilen örneklerden çok daha fazlası eserde geçmektedir. Yazarın, servet edinmenin İslami olarak büyük bir sakıncasının olduğunu savunduğunu iddia etmek, eğer abartılı bir iddia olarak değerlendirilecekse bile, çerçevesi belirsiz olan bir sınırlılık içerisinde servet edinmeyi olumlu karşıladığı güçlü bir şekilde ifade edilebilir. Dolayısıyla İslam dininin çok sınırlı bir birikime müsaade ettiği yargısının yazarın şiddetle ileri sürdüğü bir görüş olduğu söylenebilir.

Peki bu sınırlı servet/sermaye biriktirme fikrinin, günümüzde hem teorik olarak iktisatçılar arasında yaygın olarak kabul gören, hem de politika olarak uygulanan yerleşik iktisada göre anlamı nedir? Ortodoks ya da heterodoks bütün iktisat okullarının temel amacı ‘nasıl zengin olabiliriz?’ sorunun cevabını bulmak olduğuna göre yazarın bu görüşlerinin iktisadi olarak anlamlı olmadığı söylenebilir. Servet biriktirmenin sakıncalı olarak görülmesinin iktisat teorisine uyumsuz olduğunu en temel iktisadi önermelerle detaylandırabiliriz.

Birincisi, büyümenin kabul görülen iki temel kaynağı vardır; sermaye birikimi ve teknolojik gelişme/bilgi setindeki gelişme/beşeri sermayedeki gelişme... Sermaye birikiminin yasak olduğu durumda, yeni iş alanlarının açılmasını da sağlayan, bireyleri ve dolayısıyla toplumu daha yüksek bir gelire ulaştıracak yatırımlar nasıl yapılacaktır? İhtiyaç duyduğumuz malları nasıl üreteceğiz? Ayrıca beşeri sermayenin daha üretken olması için, onu motive eden gücün gelirini artırma güdüsü olduğu, iktisat teorisinde çok yaygın bir şekilde benimsenen bir kabuldür. O halde, yazarın savunduğu düşünce benimsendiğinde, büyümenin beşeri sermaye ayağı da eksik kalmış olacaktır.

İkincisi, eşitlik adalet kavramının yanı sıra özgürlük kavramının da Kur’an’ın felsefesi içerisinde yüceltildiği, eserde ifade edilen diğer bir önemli konudur. Fakat mülkiyet özgürlüğü bireyin var oluşunun ve özgürlüğünün en önemli bileşenidir. O halde mülkiyet konusunda özgür olmayan bireyin tam olarak özgür olmadığı açıktır. Bunun iktisadi anlamı, hem bölüşümde, hem de dolaylı olarak üretimde etkinliğin olmasını sağlayan ve tam rekabet koşullarında piyasa arz ve talebinin bir birine eşit olmasını sağlayan tüketicinin ‘fayda optimizasyonu’nun gerçekleşmemesidir.

Üçüncüsü, iktisat teorisinin en önemli aksiyomlarından biri, bireylerin kendi çıkarları peşinde koştuğunu kabul eder. Yani bireyin amacı faydasını maksimize etmektir. Faydanın kaynağı da yapılan tüketimdir. Dolayısıyla, yazarın terminolojisiyle söylersek, iktisat teorisinin en önemli aksiyomuna göre insanların amacı daha çok mülk edinmek ve tüketmektir.

Dördüncüsü, Keynesyen teoride toplumun gelirini artırmak toplam talebi arttırmakla mümkündür. Ekonominin dinamizmi için daha çok mülk talep etmek, daha çok gelir elde etmekle mümkündür. Burada da yazarın ileri sürdüğü görüşe tamamen zıt bir görüş olan ‘daima daha çok mülk isteme’ zorunluluğuyla karşılaşırız.

Beşincisi, gelişmek, arttırmak, çoğaltmak gibi yerleşik iktisadın bireyin ve toplumun önüne temel amaç olarak koyduğu ve belli bir dinamizm içeren kavramlar eserde öne çıkan ideallerle uyumsuzdur. Her ne kadar açık olarak belirtilmese de, yazarın idealize ettiği dünya statik bir dünyadır.

Altıncısı, İslam dünyasına özgü olduğu söylenemese de, İslami düşünce tarihinde çok sık rastlanan sakıncalı bir düşünüş tarzını bu eserde de çok belirgin bir şekilde görmekteyiz. Bu düşünüş tarzı ideal toplumu tasvir ederken, bunu sağlayacak sistemler, kurumlar ve kurallar tasarlamak yerine bir takım davranış kalıpları tasarlar ve insanların buna göre davranmasını öğretir. Ancak insanların gönüllü olarak belirlenen kalıplar içinde davranacağına garantisinin olmadığını bilmekteyiz. Dolayısıyla davranış kalıpları tavsiye etmek yerine, bireylerin davranışları veri olarak alınarak, ideal kurumların tasarlanması başarı olasılığı daha yüksek bir yöntemdir.

İkinci iddia, sosyal ve ekonomik eşitlikle ilgilidir. Tevhid ve Kamu Malı kavramlarından yararlanılarak, İslam dininin eşitliği emrettiği savunulmaktadır. Eşitsizlik ile Ahkaf suresinde geçen Kum Tepeleri arasında benzerlik kuran yazar, bu kum tepelerinin sosyal, siyasal ve ekonomik eşitsizliği temsil ettiğine inanmaktadır (s.10). Tevhid inancının ‘insan topluluklarının siyasi, sosyal ve ekonomik olarak bir bütün’ olduğu anlamını taşıdığını savunmakta ve insanlar arasındaki eşitsizliğin böyle bir tevhid anlayışına aykırı olduğu sonucuna ulaşmaktadır (s.10). Özetle, toplum bireylerden oluşsa da bir bütündür ve ‘bütün’ olarak anlamlıdır; toplumu oluşturan bireyler hem ekonomik, hem siyasal hem de sosyal olarak eşittirler. Aksi durumda toplumda kum tepelerinin oluşur, ki bu da dinimizce caiz değildir. İslam dinine göre bir insan başka bir insandan ancak takva yönünden üstün olabilir. Dolayısıyla bir insanın başka bir insandan üstün olabileceğini bir Müslüman olarak benimsemek imkansızdır. Fakat farklılıklarımız bir hakikat olarak ortada duruyor olsa da bu farklılıkları üstünlük olarak değerlendirmek dinimizce yasaklanmıştır. Yani zengin biri fakir birinden farklıdır ancak üstün değildir, bilgili biri cahil birinden farklıdır ancak üstün değildir... Çünkü sahip olduklarımız bizden gelmemektedir, bir olan yaratıcıdan gelmektedir.

Yazarın, bütünleşmeye yaptığı yoğun vurgudan ve bireyselliğe olan ilgisizliğinden yola çıkarak, hem İslam’ın hem de iktisat literatürünün temelinde yatan birey’in, birey olarak da toplumda var olmasının tevhide aykırı olacağını düşündüğünü varsayabiliriz.

Birey'in kendi varlığının olmaması, bir çıkarının-faydasının da olmayacağı ve dolayısıyla tercihlerinin olmayacağı anlamına gelir. Öyleyse toplum ve toplumun birliği ne için var olacaktır? İslam dini kişilerin bu dünyaya, Allah'a olan sadakatlerinin ölçülmesi ve O'na olan kulluk görevlerinin yerine getirdiklerinin görülmesi amacıyla bir sınav için dünyaya geldiğini söyler. Bu sınama da her birey kendi yaptıklarından sorumlu tutulacaktır. Buradan hareketle, zorunlu ve bir gerçeklik olarak ortada duran tevhidle çelişmeyen bireyselliğin İslami olarak gerekli olduğu söylenebilir. Toplumun canlı bir organizma gibi düşünüldüğü bir ve bütün olma hali birey'in Allah'a karşı sorumluluklarını ortadan kaldırmaz mı? Toplumda eşitlik olsa da olmasa da, tevhid bundan bağımsız olarak vardır.

Yazar liberal ekonomiyi, Herbert Spencer'in evrimci-doğal seçimci liberalizmi üzerinden eleştirilmekte ve bunun yerine "kamucu", "toplumcu" ve "müdahaleci" bir ekonomik düzen savunulmaktadır. Liberalizmin önemli bir ögesi olan "birey" in yazara göre "toplum" içinde erimesi gereklidir. Bireyciliği "**Kurtlukta (insanlıkta) kanun düşeni yemektir**" deyişle özdeş tutmaktadır (s.48). Böyle 'vahşi' bir ilkenin yeni olmadığını, İslam öncesi Mekke düzeninin buna benzer olduğunu ve İslam'ın asıl olarak bu düzene karşı çıktığını belirtmektedir (s.48). Bireylerin özgür tercihler yapması ile 'güçlünün güçsüzü ezdiği' vahşi durumun bir birine denk tutulması kapitalizm karşıtı insanlar çok yaygın olarak yaptığı bir hatadır. Bireysel özgürlüğün ve rekabetin olduğu bir durumda böyle bir sonuca ulaşılabilir ancak böyle bir sonuç zorunlu değildir. Kuralların ve yaptırımların olmadığı anarşi durumunda böyle bir sonuç ortaya çıkabilir. Ancak liberalizm devlet gibi bir kurumun hakemliğine olan ihtiyacı belirtmekte ve rekabetin gerçekleşeceği, her kes için aynı olan kuralların uygulandığı önceden belirlemektedir.

Yazar 'kamu' sözcüğünü herkese ait olan anlamında kullanmaktadır. Allah'a ait olanın Kamusal olduğunu belirttikten sonra, mülk Allah'ındır ilkesinden hareketle mülk-devlet vb. herkes için ortaktır sonucuna ulaşır (58).

Üçüncü iddia, İslam davasıyla ortaya çıkan sonradan iktidar olan Müslümanların yeni zulmedenler oldukları iddiasıdır; '**Mazlumlar zalimleşmeye, ezilenler ezmeye başladılar**' (s.14). Yeniz süreçte, din sömürüsü ile iktidarı ele geçirenlerin bunu eşitlik ve adalet için kullanılmadıkları ileri sürülmektedir. Yazar eşitsizliği 'cipli türbanlı ve durakta bekleyen türbanlı' karşıtlığı üzerinden betimlemektedir. İktidarı ele geçiren Müslümanların iktidara teslim olduğunu ve kapitalistliğini savunmaktadır (s.14).

İslam dünyasının geleceğinde "dine karşı din" çatışmasının olduğunu iddia eden yazar bu gelecekle ilgili üç öngöründe bulunmaktadır.

- 1- Mülk ilişkileri bozulacak, yeni sınıfsal ayrışmalar ortaya çıkacak ve zengin dindarlar statükoyu, yoksul dindarlar da muhalefeti temsil edecekler.
- 2- Mucize anlatılarıyla dolu bir din anlayışı Türkiye'nin geleceğine hükmedecek; buna tepki olarak rasyonalizm tarzı dini akımlar doğacaktır.
- 3- Mevzu (uydurma) rivayetlerle örülü hurafeci bir din anlayışı her yanı saracak. Sorgulanmamış "eski İslam kültürü", üzerinde tozu kalkmamış bir halde "Risale-i Nur" veya "İhya-u Ulumu'ddin" vb. eserler yoluyla yeniden dirilecek. Laiklik-din, asker-sivil, sağcı-solcu çelişkileri kaybolacak, "dine karşı din" sahne alacak (s.15).

Yazarın tasavvur ettiği gelecekte toplumsal ayrışmanın zenginler ve yoksullar şeklinde ortaya çıkacağını öngörmektedir. "Müslüman camia" diye bir şeyin bile olmayacağını, bunun yerine iktidar sahipleri ve adalet arayanların olacağını iddia etmektedir (s.16).

Gelecekle ilgili yapılan öngörüler Marksizm'in gelecekle ilgili yaptığı 'gerçekleşmeyen' öngörülerini çağrıştırmaktadır. Geçmişte ve günümüzde olduğu gibi gelecekte de 'zengin' ve 'fakirlerin' olacağını öngörmek – küresel olarak büyük tarihsel kırılmalar olmazsa- mümkün. Ancak bunun bir sınıfsal-ideolojik nitelik kazanacağına ilişkin gelişmeler henüz müşahade edilmemektedir.

Dördüncü iddia; İslam köleliği yasaklamıştır. Yazar İslam'da köleliğin olmadığıyla ilgili, Kur'an'da kesin hükümlerin bulunmadığı görüşüne karşı çıkmaktadır (s.130). Kölelikle ilgili 'kesin' hükmünde sayılabilecek ayetlerin ve İslam tarihinde özellikle de dört halife döneminde yaşanmış örnek olayların çokluğundan bahsetmektedir. Kur'an'dan Beled:8-20, Nisa:92, Maide:89, Mücadele:3, Bakara:177, Tevbe:60, ayet-i kerimelerini kanıt olarak göstermektedir (s.103-131). Ayrıca peygamber efendimizin hiçbir zaman köle veya cariye istihdam etmediğini söylemekte ve Hz. Ömer'in "hiçbir Arap köle yapılamaz" sözünün o dönem için zorunluluktan sadece Araplar için kullanıldığını aslında bütün kavimler için geçerli olan bir emir olduğunu savunmaktadır (s.133). Mısır'ın fethi sırasında Arabistan'ın bir çok yerine köle olarak gönderilen Mısırlıların yine Hz. Ömer tarafından özgürleştirildiğinden bahsetmektedir.

Keza Kur'an'ın ruhunun köleliğe karşı olduğunu şöyle anlatmaktadır; *"Şu halde, Kur'an'ın köleliği kaldırdığını değil, asıl kaldırmadığını söylemek mümkün değildir. Kur'an insanlığın başına bela olan bütün kadim suçları; adam öldürme, hırsızlık, zina, faiz vs. hepsini kaldırmış, bütün insanlık dışı uygulamaları; kölelik, işkence, kadını aşağılama, ırkçılık vs. yasaklamıştır. Çünkü Kur'an kendini "hablun mine'n-nas" (insanlığın ipi; ana yolu, temel değerleri) olarak takdim etmiş ve buna aynı zamanda "hablun minellah" (Allah'ın ipi; yolu, temel değerleri) demiştir. Bu ikisini aynı ayette (Bakara: 112) birbirini tefsir edencesine*

peş peşe kullanmıştır” (s.135). Yazar Kur’an’da yasaklanan bir çok davranışın zaten emir kipiyle verilmediğini belirtmektedir. Kur’an bir çok yerde “*zina etmezler*”, “*içki içmezler*” gibi geniş zaman kipi kullanmıştır. Dolayısıyla emir kipi kullanılmadığı için bunların yasaklanmadığı anlamını çıkarmadığımızı göre aynı şeyi kölelik için de yapamayız. Köleliğin İslam’da yeri olduğunu savunanların dini kişisel çıkarlarına göre yontan “ruhban” ve “baronlar” olduklarını savunmaktadır (s.136).

Özgür seçimler yaparak faydasını-karını ençoklaştırma peşinde olan ‘homoeconomicus’un davranışlarını analiz eden iktisat, yazarın İslam’ın kölelik hakkındaki emirleriyle ilgili çıkardığı bu sonuçla uyumludur.

Beşinci iddia; Kur’an’dan kapitalizm çıkmaz, olsa olsa sosyalizm çıkar. Yazar, Kur’an’dan bazı ayetler göstererek (Bakara:215, Leheb :1-5) ve İslam tarihinden örnekler vererek, “*eğer İslam’dan kapitalizm veya sosyalizmden illa ki bir çıkarılacaksa bu kesinlikle kapitalist sistem olmaz, sosyalizm olur*” sonucuna varmaktadır. Mülk/servet biriktirme ve özgür tercihler kısmında ortaya koyduğumuz savları göz önünde bulundurduğumuzda, İslam’dan kapitalizm çıkar sonucunun kesin bir şekilde çıkarılıp çıkarılmayacağı tartışmalıdır, ancak sosyalizmin de İslam’ın ilkelerinden neşet etmeyeceğini söyleyebiliriz.

Altıncı iddia; yükselen yeni trend olan kariyerizm ve konformizm aşağılık, bencillik ve hastalıktır. Çaresi ise zühddür. Kapitalizmin alternatifi ise ‘Lehü-l Mülk’ anlayışıdır.

Yazar “eskiden” emperyalizm, komünizm, Siyonizm, faşizm vb. ideolojilerin insanların yaşamlarına yön verdiğini, günümüzde ise “*yükselen trendin ya da yeni sınıfın ideolojisinin kariyerizm ve konformizm*” olduğunu savunmaktadır. Yeni ideolojinin her türlü hile hurdayla veya kolay yolla “köşeyi dönmek” olduğunu belirtmektedir (s.55). Kariyer ve konforun enaniyet olduğunu ve onları aşağılık olarak nitelendirmektedir; “*Kanımca, bu, değil Müslümanlığın, insanlığın baş belası bir hastalıktır. Yeni bir dünyanın kurulması için ortaya çıkan bütün dinler ve devrimler, acılar ve ızdıraplar içinde doğmalarına rağmen işte bu kariyerizme ve konformizme yenilmişler ve bu devran hep böyle sürüp gitmiştir*” (s.157).

Yazar insanlığın baş belası olarak gördüğü, kariyerizmin ve konformizmin İslam’a aykırı olduğunu ‘mele’ (kariyer) ve ‘mütref’ (konfor) kavramları üzerinden açıklar ve ona göre ‘bu zehirin’ panzehiri de ‘zühd’dür (s.158). Zühd ile kastının dünyadan el etek çekmek olmadığını, Ali Şeriatî’den aldığını söylediği ‘Devrimci Zahidlik’ kavramına baş vurarak açıklamaktadır. Buna göre mülk ve kariyer yegane amacımız olmamalı, dünya malına bağlanmamalıyız.

Yazar, daha önce de belirttiği gibi İslam öncesi Arap yarım adasında ki düzeni bugün geçerli olan kapitalist düzene çok benzetmektedir. Sonraki adımda İslam’ın esas şiddetle karşı çıktığı şeyin bu düzen olduğunu savunmaktadır. Buna göre çıkan sonuç İslam’ın kapitalizme karşı olduğu

sonucudur (s.194-195). Bu 'sömürücü' sisteme çare olarak 'mülk Allah'ındır' anlayışının hakim kılınması gerektiğini illeri sürmektedir (s.195).

İnsanların-toplulukların, sıfır ideoloji (ideolojinin en geniş anlamı kastedilmektedir) ile yaşamalarının mümkün olmadığı gerçeğine rağmen, ideoloji perdelerinden kurtuldukça, iktisadı anlamda, daha iyi bir duruma geçecekleri kabul edilmektedir. Çünkü ideoloji seçenekleri sınırlandırır, bu da karar birimlerinin kendileri için en uygun olan seçimi yapmalarını zorlaştırır. İdeolojilerin tamamen faydalı-iyi olmadıkları gerçeğini bir kenara bırakıp, kariyerizm ile konformizm kavramlarına baktığımızda bu iki kavramın da bir birileri ile tutarlı olmadıkları gözükmektedir. Kariyer, kapitalizmin 'vahşi' rekabetinde, elde tutulması ve yükseltilmesi için büyük çaba gerektiren bir konumdur. Konfor peşinde olanların başarı şansları yüksek değil. Konformizm 'Zühd' ile daha yakın bir kavramdır. Dünyadaki gelişmelere ayak uydurmak için gerekli olan eforu sarfetmek, 'kariyer'in motive edici gücü ile mümkün olmaktadır. Daha iyi bir kariyere sahip insanlara daha iyi gelir elde etme imkanı verir, daha iyi gelir ise daha çok emek arzına yol açar. O halde daha çok üretmek, büyümek daha müreffeh bir toplum kurmak için kariyerizme ihtiyaç duymaktayız.

Müslüman olarak, sadece Allah'ın (C.C.) insanların tüm davranışları üzerinde denetim ve kontrol sahibi olduğuna inanmaktayız. Allah yalan söylemeyin, namaz kılın, hırsızlık yapmayın, güler yüzlü olan vb. emir ve tavsiyelerde bulunabilir. Çünkü her hareketimiz hakkında bilgi sahibi olduğuna inanıyoruz. Fakat insanlar için aynı şeyleri söyleyemeyiz. İnsanlar kurumlar kurarlar, kurallar koyarlar ve çalışıp çalışmadığını denetler. Ayrıca kontrol edilemeyen etkiler veri olarak göz önünde bulundurulur ve çözümler üretilir. Dolayısıyla insanlara, kariyer ve konfor peşinden koşmayın, bencil olmayın zahid gibi yaşayın demek ancak Allah'ın tasarrufundadır. Bir insan bunları Allah'ın izni ve emriyle söyleyebilir, fakat denetleme imkanı olmadığından bir hükmü yoktur. Dolayısıyla bir sosyal yapıyı insanlara nasıl davranmalarını gerektiğini söyleyerek daha iyi bir hale getirmek mümkün değildir.

SONUÇ

Eserde ele alınan bütün konular bu çalışmada ele alınmamıştır. Doğrudan ya da dolaylı olarak iktisatla ilgili olan konular değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yazarın ele aldığı konular, değerlendirme biçimi ve çıkardığı sonuçlar İslam dünyasında yeni fikirlere duyulan ihtiyacı çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır. İçinde bulunduğumuz durumu ifade etmek için kullandığı '**700 yıllık eserlerle avarelik etmek**' betimlemesi, İslam dünyasındaki ataleti oldukça iyi açıklamaktadır. Düşünce dünyamıza dinamizm kazandırmamız için yeni şeyler söyleme zorunluluğumuzu ortaya koymaktadır. Eserde, İslam alimleri arasında yetersiz düzeyde tartışılan, fakat hayati derecede önemli olan özel mülkiyet, faiz, özgürlük-kölelik, eşitlik vb. konularda keskin görüşler yer almaktadır. Ağır bir

sembolizm ve ‘romantizm’ içermesine rağmen, ileri sürülen düşünceler ve ulaşılan sonuçlar genellikle sadeleştirmeye izin verecek düzeyde açıktır.

Eserin ana teması eşitlik, paylaşım, infak ve özgürlüğü savunan bir düşünceyi ön plana çıkarmaktadır. Zenginleşme isteği, toplum içinde daha yüksek bir statü isteği, ihtiyaç duyulandan daha fazla ‘dünya malı’ peşinde koşmak ve paylaşmamak devamlı olarak eleştirilmiştir ve İslam dinine aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Ulaşılan sonuçların günümüzde kabul gören iktisadi düşüncenin ilkeleri açısından geçersiz olduğu değerlendirilmekteyiz. Bu fikirlerin İslam’ın ilkeleri ile olan uyumunun din alimleri tarafından tartışılmaya ihtiyacı vardır. Yetiştirildiğimiz İslam kültürünün bize öğrettiğine göre ve genel insani ahlaka göre elbette, zühd, paylaşımcılık, eşitlikçilik, infak, tevakkül gibi davranışlar hem insan olmanın erdemine ulaşmak hem de Allah’ın rızasını ve sevgisini kazanmamız için vazgeçemeyeceğimiz davranışlardır. Burada söylemek istediğimiz birinci şey, insanların daima böyle davranacaklarının garantisinin olmadığını bilerek bunları kurumsal çerçeveye bağlamak gerektiğidir. İkincisi ise mevcut ekonomik düzen ve bunun teorik arka planı bu davranış kalıplarının ‘iyiliği’ konusunda yazarın ifade ettiği fikirlerle uyumsuzdur.